

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розкрито стратегічні пріоритети управління якістю вищої освіти майбутніх спеціалістів залізничної галузі, конструктивні сучасні підходи до здійснення цього процесу.

Ключові слова: *якість вищої освіти, професійна освіта, залізничні вищі навчальні заклади, управління, державне управління, стратегія, пріоритети.*

Для того, щоб українська залізниця залишалася потужною галуззю економіки, була конкурентоспроможною в ринковому середовищі, забезпечувала потреби економіки й населення в перевезеннях, життєво необхідне реформування виробничо-технологічного комплексу українського залізничного транспорту.

Науковці шукають найбільш конструктивні й розумні підходи до цього процесу. Оптимальним варіантом інноваційного розвитку, безпосередньою продуктивною силою залізничного транспорту України в умовах ринкової економіки була й залишається вища освіта, від якості якої залежить збалансування розвитку всіх його підсистем, суб'єктів господарювання, стимулювання попиту на результати професійних услуг, кваліфікація персоналу, створення сприятливих умов для залізничного виробництва з високим рівнем інноваційності. Але немає і не може бути розвитку інтелектуального потенціалу без кадрів вищої кваліфікації залізничної сфери, без високої якості вищої освіти, без науки.

Водночас бажані зрушення передбачають піднесення на вищий рівень якості базової професійної вищої освіти випускників вищих навчальних закладів залізничного профілю, покликаних бути спроможними у справі випереджання часу. Необхідною умовою і показовим прикладом має бути своєчасне розроблення та виконання низки державних цільових програм прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку самого залізничного транспорту України не лише задля державних інтересів, а й в інтересах усіх залізничників. Базовою основою такого розвитку є досягнення балансу інтересів трьох сторін: держави, користувачів послугами залізниць і самих залізниць.

Це означає, що державний вплив на якість вищої освіти як складова будь-якого суспільства в контексті урядового сприяння має розвиватися разом з ним, зазнаючи конкретних змін, пов'язаних з потребами та цінностями сучасного стану розвитку держави.

Враховуючи сьогоденні реалії, курс українського державотворення, спрямованого на розбудову ринкової економіки, ставимо за мету пошук адекватної концептуальної моделі державного впливу на підвищення якості професійної освіти залізничників з метою успішного регулювання розвитку залізничного транспорту, пам'ятаючи, що ринкові засади не є самоціллю розвитку, а лише його інструментом.

У зв'язку з тим, що сьогодні вища школа готує працівників залізничної галузі для ринкової системи, сама система вищої освіти повинна в собі нести

принципи ринкової економіки: якість, економічність в умовах конкуренції, свобода вибору, відкритість, самовдосконалення тощо.

Важливе значення для нашого дослідження й розвитку вітчизняного залізничного транспорту, підвищення ефективності існуючих механізмів державного регулювання цього процесу мають наукові праці В. Авер'янова, Р. Акоффа, Л. Артюшина, В. Бакуменка, Ю. Бараша, В. Князева, В. Лугового, Т. Лукіної, С. Майбороди, Н. Нижник, О. Оболенського, В. Опришка, А. Савченка, В. Саламатова, С. Шевченка та ін.

Набули подальшого розвитку концептуальні підходи до формування регуляторної політики щодо оцінювання якості професійної освіти в дослідженнях О. Бакаєва, О. Ігнатенка, Б. Макаренка, О. Воронкова, В. Нечипоренка, А. Новікової, А. Ткаченка, С. Шевченка та ін.

Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень і не зменшуючи їхню вагомість і значущість, у цілому слід констатувати: стан наукового опрацювання вказаної проблеми є фрагментарним. Його не можна вважати задовільним. У вітчизняній науці бракує наукових праць, де було б викладено системне уявлення про якість вищої професійної освіти працівників залізничного транспорту України в умовах ринкового соціуму, обґрунтовано принципи та механізми регулюючого впливу держави на цей процес.

Мета статті – розкрити стратегічні напрями державного впливу на підвищення якості професійної підготовки спеціалістів залізничної галузі, кваліфікованих працівників з вищою освітою.

Створення системи наукового управління галуззю вищої освіти передбачає пізнання закономірностей розвитку, об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на досягнення мети – здобуття й реалізацію студентами якісних професійних знань і навичок. Для здійснення цього необхідно забезпечити поступовий перехід від адміністративних, бюрократичних, централізованих заходів управління вищою освітою до колегіальних, до самоврядування в навчальних закладах залізничного спрямування.

Але для цього необхідно знати, що штовхає студентів залізничних вузів на підвищення інтересу до своєї майбутньої професії, що змушує їх свідомо розуміти значення здобуття високої її якості не в майбутньому, а під час навчання?

Відповідь на ці запитання може бути тільки одна – це фундаментальні знання й розуміння її цінності та особливостей якісної професії, її особистісної значущості, що слугує й закріплює за собою певний статус у суспільстві, який у подальшому слугуватиме для них надійним стимулом у житті, визначатиме їхню подальшу долю, високий ступінь самоповаги.

Якісна професійна освіта для особистості залізничника – це здатність і вміння увійти в єдність з нею, безпосередньо переживати й осмислювати її, насолоджуючись при цьому своєю присутністю в ній, цінувати оригінальні чужі й свої ідеї, пов'язані з її вдосконаленням, успішно розвиватись і самовдосконалюватись у ній, отримувати справжній успіх і радість самовираження, набуваючи при цьому високого рівня професіоналізму [3].

На думку багатьох управлінців залізничною сферою, успішний її розвиток, у першу чергу, залежить від визначення державою конкретної ролі і функцій залізничного транспорту в транспортній системі країни, від перспективи впровадження державної політики в цій системі, наприклад, шляхів фінансування соціальних пасажирських перевезень, утримання і розвитку залізничної інфраструк-

тури, створенні рівних умов для міжгалузевої конкуренції, вироблення соціального консенсусу з реструктуризації тощо.

У зв'язку з цим слід звернути увагу на деякі існуючі суперечності. Першою серед них є недосконалість нормативно-правової бази, що врегульовує академічне й професійно-викладацьке та галузеве співробітництво, розбіжності, які існують в оплаті праці викладачів, у питаннях змісту кваліфікації спеціалістів залізничної галузі, випускників ВНЗ, формуванні наукових шкіл молодих науковців, талановитих молодих випускників, оперативному використанні новітніх досягнень науки і техніки, наданні великого значення духовним традиціям на транспорті й духовним цінностям у процесі професійної підготовки кадрів залізничного транспорту, стажуванні студентів у зарубіжних науково-освітніх центрах, розширенні максимальних можливостей масової участі в промислових виставках, у міжнародних конкурсах, ознайомленні з виробничими процесами на закордонних залізницях тощо.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується органом виконавчої влади – Кабінетом Міністрів України, який є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. Його основними завданнями є: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, забезпечення розвитку освітнього, наукового та науково-технічного потенціалу України, визначення перспектив і пріоритетних напрямів у сфері вищої освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; сприяння функціонуванню національної системи науково-технічної інформації, забезпечення інтеграції вітчизняної освіти й науки у світову систему із збереженням і захистом національних інтересів.

Адміністративна реформа, що проводиться в Україні на залізничному транспорті, потребує якісно нового рівня вищої освіти, результатом якої мають бути випускники нової генерації – фахівці не лише компетентні, а й люди відповідальні, добропорядні, патріоти своєї землі, своєї професії.

На думку дослідника якості вищої освіти С. Шевченка, за останні роки виробився і неринковий спосіб розв'язання проблем якості вищої освіти: встановлення прямих зв'язків між “солідними” компаніями та профільними ВНЗ, безпосередня участь перших у навчальному процесі, здійсненні контролю за якістю освіти, знань і компетенцій студентів та постачання останніми якісно підготовлених кадрів на постійній основі. Головною перевагою в контексті розглядуваної нами проблеми є пріоритет у таких інтегрованих ВНЗ якісних показників над кількісними [4, с. 61].

Звідси звертається увага на те, що з розвитком демократичних процесів в Україні все більшого значення набувають громадські органи управління вищою освітою. Закономірність цієї тенденції цілком природна: саме громадськість, соціально-економічна сфера є замовниками якісної залізничної “продукції”. Зрозуміло, що замовник повинен брати безпосередню участь в оцінюванні роботи й освітніх установ залізничної галузі.

У Національній доктрині розвитку освіти в розділі “Управління освітою” закладено головні принципи вдосконалення управління якістю освітньої діяльності. Це – пошук нових, відкритих і демократичних моделей вищої професійної освіти, впровадження системи високопрофесійного наукового, аналітичного й

прогностичного її супроводу. Кінцева мета – зробити всіх учасників вузівського педагогічного процесу (від управлінців до студентів) активними, реальними суб'єктами розвитку освіти [4, с. 3].

На основі використання вітчизняного й зарубіжного досвіду управління вищою освітою встановлено, що без прямих і зворотних зв'язків управляти цим процесом неможливо, необхідно створювати цілісну систему інформаційно-аналітичної діяльності. Для цього потрібно визначити її зміст, джерела, сформувати потоки інформації та вивести ці потоки на відповідні рівні; перейти від традиційного збору даних про якість вищої освіти до освітнього моніторингу, який передбачав би постійний контроль за станом системи вищої професійної освіти на основі цілісної, оптимальної та достовірної інформації.

Аналіз вітчизняного та світового досвіду державного управління якістю вищої освіти як складовою системи освітньої галузі свідчить, що чітко виділяються дві моделі: централізована (1920–1991 рр.) в Україні, у Франції, Німеччині; децентралізована (1917–1919 рр.) в Україні, США, Англії. У чистому вигляді жодна з цих систем у сучасних умовах України не може вважатися придатною. Позиція щодо поєднання елементів обох цих систем, віддаючи перевагу децентралізованій, яка створює більше можливостей для демократизації управління й підвищення якості вищої професійної освіти, надання самостійності всім ланкам управлінських структур і керівникам навчальних закладів, є цілком виправданою.

Тому для забезпечення якісного, інтенсивного підвищення якості вищої освіти працівників залізничної галузі потрібні принципово інші не тільки управлінські, а й педагогічні механізми, інший тип, характер, стиль педагогічної діяльності вищих навчальних закладів. Централізовані, авторитарні методи навчання й управління професійною підготовкою залізничників або не працюють, або працюють з від'ємним знаком. Потрібні гнучкі, мобільні моделі, побудовані на демократичних засадах. Необхідно відмовитись від авторитаризму й адміністрування, від традиційної віри у всемогутність прийнятих угорі рішень – заради співпраці, діалогу, визнання різноманіття інтересів різних груп і людей, здатності узгоджувати ці інтереси. Орієнтуватись треба не на сліпе виконання, а на самостійність, творчість, інтереси й потреби викладачів і студентів, на їхнє прагнення до самореалізації, відмовитись від функцій нагляду і дріб'язкової опіки, здійснення контролю не стільки за процесом освіти, а в першу чергу за його спрямованістю на результат, рівень професіоналізму тих, хто навчає, і тих, хто навчається.

На цих засадах відбувається забезпечення високої якості викладання, професійна підготовка залізничників. Пропонується на базі Української академії державного управління при Президентові України відкрити курси перепідготовки й підвищення кваліфікації не тільки державних службовців, а й викладачів вищих навчальних закладів залізничної галузі, розширити плановий прийом державних службовців, які мають ранг не нижче десятого або зараховані до кадрового резерву для просування по службі на посади I–IV категорій за рекомендаціями органів державної влади та органів місцевого самоврядування; сформувати мобільну й ефективну систему цільової підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників освітньої галузі та керівників навчальних закладів залізничного напрямку.

Об'єктивність оцінювання роботи навчальних закладів, якості професійної підготовки студентів-залізничників забезпечується розробкою чіткої науково обґрунтованої програми самоатестації та атестаційної експертизи, всебічним аналізом

якісних і кількісних показників атестації, активною участю всіх учасників вузівського освітнього процесу в оцінюванні діяльності вищого навчального закладу.

Головні показники якості й принципи, якими керуються при цьому ректорати:

- якість кадрового потенціалу;
- високі професійно-освітні досягнення;
- збереження висококваліфікованого контингенту викладачів, науковців, які створюють новітні підручники та наукові лабораторії;
- ефективне поєднання енергії молодих та досвіду старших;
- підвищення професіоналізму;
- зміцнення позицій залізничних вузів у вітчизняному науковому просторі та міжнародній арені;
- соціальний захист працівників;
- здобуття якісної освіти за допомогою сучасних інформаційних технологій;
- міжнародне визнання, розвиток міжнародних зв'язків, наукових досліджень, проектів та угод;
- поєднання підготовки висококваліфікованих фахівців з розв'язанням фундаментальних і прикладних завдань тощо.

Втім, переведення освітянської галузі з екстенсивних, утилітарних позицій, орієнтованих на систему поділу праці, прилучення людини до потреб виробництва, на позиції гуманізації всіх видів навчання є важливим методологічним принципом, що орієнтує на формування висококультурного освіченого професіонала, здатного працювати в нових умовах, які постійно й динамічно змінюються.

Принцип гуманізації освіти зумовлює зміну пріоритетів в оцінюванні якості вищої освіти. Основою координуючих, контролюючих функцій стає нове розуміння суті вузівського педагогічного процесу. Принцип відкритості освіти орієнтує її зміст, технологію на сприйняття загальнолюдських цінностей, на інтеграцію у світовий освітянський простір. Реалізація принципу безперервності освіти перетворює здобуття вищої освіти з перманентного на процес протягом всього життя людини. Відповідно до цього контролюючі ланки залізничної галузі повинні реалізувати новий механізм структурного та змістовного наслідування між вертикальними рівнями освіти, стимулювати зростання горизонтального розмаїття освітніх інституцій.

Сучасний залізничний вищий навчальний заклад являє собою складну систему як за своєю структурною організацією, так і щодо характеру управління. Він може мати такі особливості:

- специфічність і багатогранність, багатofакторність і багатоцілісність “технологічних процесів”;
- компактний характер зв'язків, характеристик, ресурсів і результатів праці;
- домінуюче значення людського фактора;
- переважання якісних характеристик над кількісними [1, с. 14].

Перелічені особливості дають уявлення про складність управління такою системою, яка потребує відповіді на питання: у чому полягає місія, основні цілі системи оцінювання якості вищої освіти; які функції (способи досягнення) повинні бути реалізовані для того, щоб у кінцевому результаті основні цілі були досягнуті; які ресурси необхідні для успішного функціонування системи?

Цілком слушно дослідники віддають перевагу колегіальній моделі управління цим процесом, в якому повноправною є участь всіх членів академічної спі-

льності, особливо науково-педагогічних кадрів; диференційованість функцій; досягнення координації не через структуру співпідлеглості й субординації людей і груп, а через динаміку консенсусу, через консультації колег різних рангів, забезпечення освітнього простору, який задовольняє потреби студентів.

Об'єктивність оцінювання роботи вищого залізничного навчального закладу забезпечується аналізом якісних і кількісних показників його діяльності, визначенням рівнів освітньої професійної діяльності за кожним з показників, з доцільним і грамотним використанням широкого комплексу традиційних та оригінальних методів діагностики: спостереження, анкетування, інтерв'ю, співбесід, контрольного випробування, тестування, перевірки документації, психодіагностичних методів, методів математичної статистики тощо. Лише комплексне застосування цих та інших методів визначення якості вищої професійної освіти забезпечує успішне його функціонування.

Таким чином, щоб не допустити суб'єктивізму в оцінюванні якості професійно-освітньої діяльності залізничного ВНЗ, невиправданого втручання у творчу лабораторію кафедр, інститутів, деканатів, викладачів і студентів, необхідно відмовитись у процесі атестації навчального закладу від оцінювання конкретних форм і засобів організації навчально-виховного процесу (аналіз лекцій, виховних заходів, консультацій, практичних завдань тощо). Оцінювати потрібно переважно результати роботи з якості професійної готовності майбутніх залізничників до своєї діяльності, їхню мотивацію, здатність до самостійного аналізу й оцінювання досягнутого у ВНЗ рівня професіоналізму та подальшого його розвитку протягом життя.

Висновки. Без належного опанування кожним викладачем і керівником будь-якої ланки вузівського управління методики експертного оцінювання якості професійної підготовки здійснити об'єктивну атестацію і самоатестацію вищого навчального закладу неможливо.

Тому при оцінюванні різних показників підходи експертів мають бути дуже виваженими: тут до уваги більшою мірою повинні братись процесуальні характеристики якості вузівської освітньої діяльності. Тому необхідно здійснити спеціальну підготовку та перепідготовку кваліфікованих експертів, здатних об'єктивно оцінити якість роботи вищих навчальних закладів в умовах модернізації всієї вищої освіти.

Як стверджує академік НАНУ В.Г. Кремень, ряд історичних змін зумовлює необхідність перегляду звичних упродовж десятиліть і століть характеристик, усталених норм освітньої діяльності. Такий перегляд належить реалізувати в процесі модернізації освіти [4].

Список використаної літератури

1. Авілов І.Б. Підвищення якості підготовки спеціалістів у УРСР/ І.Б. Авілов. – К. : Вища шк., 1959. – 179 с.
2. Кремень В.Г. Вчитися – не вчитися. Чи потрібна вища освіта молодій державі / В.Г. Кремень // Уряд. кур'єр. – 2000. – 21–27 липня.
3. Русинка І.І. Психологія : навч. посіб. / Іван Русинка. – [2-ге вид., переробл. і доп.]. – К. : Знання, 2011. – 407 с.
4. Шевченко С.О. Державно-громадське управління якістю освіти в Україні: теоретико-методологічні засади та механізми практичної реалізації: монографія / С.О. Шевченко. – Д. : Національний гірничий університет, 2011. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2012.

Сущенко Р.В. Стратегические приоритеты управления качеством высшего образования будущих специалистов железнодорожной отрасли

В статье раскрыты стратегические приоритеты управления качеством высшего образования будущих специалистов железнодорожной отрасли, конструктивные современные подходы к осуществлению этого процесса.

Ключевые слова: *качество высшего образования, профессиональное образование, железнодорожные учебные заведения, управление, стратегия, приоритеты.*

Sushchenko R. The strategic priorities of quality control of higher education of future professionals railway industry

In the article the strategic priorities of quality control of higher education of future professionals of the railway industry, the design of modern approaches to this process.

Key words: *quality of higher education, vocational education, railway schools, management, strategy, priorities.*